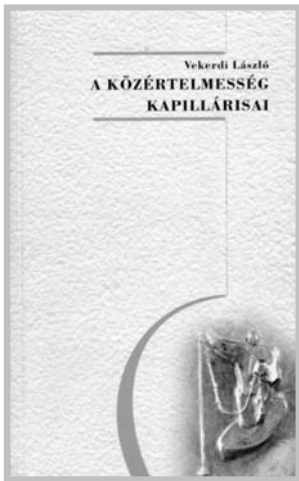

A közértelmesség kapillárisai

VEKERDI LÁSZLÓ „BIZONYOS ÉRTELEMBEN SZÜKSÉGGÉPPEM BÉRTOLLNOKI”
ESSZÉIRŐL

A tatabányai Új Forrás sorozatában megjelent egy fontos könyv, amelyet a magyar szellemi élet a legteljesebb mértékben elhallgatott. Nem is csoda, hiszen a kor, melyben élünk, az ötödik ember kora éppen a reformkorias hangzású „közértelmességnek”, a műveltséggel, szellemmel, felelősséggel teli gondolatoknak nem kedvez. („Író és gondolkodó ma bárhol a világon feltűnés nélkül mellőzhető...”) A gondolat vibráló többértelműsége helyett divatosabb az értelmezhetetlenség, a semmi. Ráadásul Vekerdi László könyve már címében is csaknem tüntetően emeli ki a közösség javára működtetett eszességet, s gátlástalan önmegvalósítóink ezzel végsőképp nem tudnak mit kezdeni. A kapillárisok kezdenek eldugulni, a hajszálerekkel kevesen törődnek. Ám Vekerdi László – ha jó ügyet lát – rendületlenül írja esszé-tanulmányait, esszé-recenzióit. Olykor monográfia-terveket félretéve ismertet, s kialakul egy műfaj, mely a „bizonyos értelemben szükségképpen bértollnoki” feladat gályapadjából is laboratóriumot teremt, a recenzió álarcában tanulmány, esszé, vallomás, nyílt vagy burkolt állásfoglalás és még ki tudja mi minden keveredik. A kritikai visszhangtalanságot látva talán nem is kellő sikerrel. „Mi értelme hát recenziókat írni? – teszi föl Vekerdi László a kérdést. – Semmi. De mint Esterházy írja: »Nem bizonyos, hogy a Nincs nincs, s hogy van a Van; esetleg létezik.«” Apostoli és Don Quijote-i megszállottság nélkül persze aligha megy a dolog. Valami megragadottság, elragadottság ez, érintettség, ami sikerrel kerüli a végleteket. A gondolatmenet mindvégig tárgyyszerű, s a pozitivitásnak még csak az árnyéka sem kísért. De nemcsak a tudálékosság hiányzik, a lila esszéizálásnak sincs nyoma. Az írás nem válik mutatvánnyá, az értelmező saját hullámainak interferenciaalakzata (márpedig Vekerdi László igen sok saját hullámmal dolgozik) egyre tágabb horizontot rajzol a tárgy köré.

„De álljunk meg, mielőtt nagy marhaságot íránk le...”
„De hagyjuk a botcsinálta irodalomtörténészkedést...”
Ezeket az önironikus mondatokat Vekerdi László persze nem föltétlenül önmaga kicsinyítésére írja. Inkább arra figyelmeztet, hogy a kategorikus vagy „kánonszerű” ítélkezés mindent eltorzít, semmit sem szabad zárt formába me-revítetni. Neki is vannak határozott, olykor nagyon is határozott kijelentései, ám mindenkor főnntartja a tévedés jogát. Ezért is örvendezne (a tolerancia helyett) a tévedés-kultúra térhódításának. Annak a belátásáról van szó, hogy tévedni is tudni kell. „Nagyon sok minden kellene a meg-értéshez, mindenekelőtt alkalmasabb és szakértőbb közve-

Új Forrás Könyvek
Tatabánya, 2001
254 oldal, 1650 Ft

tító nálam. Nagyképű bírálótok vagy a szerkesztőkre kacsintó dicsérek helyett hadd mondjam el inkább, megértés hiányában legalább a megértést segitendő...” – írja az, akinél alkalmasabbat az adott téma vizsgálatára aligha találunk. A megértést segitendő olyan nyelvet használ, amely engedelmes, pontos és hajlékony, fontos információk és komoly gondolatok kifejezésére alkalmas. (A hazai tanulmányírók többségéről ez, sajnos, nem mondható el.)

A recenziós esszé kísérletező, ellenkező, gondolattágító, s mindenekelőtt szabad jellege nem választható el a szerző személyiségétől, a tartás, az önálló vélemény méltóságától. Vekerdi László – bizonyítja ezt a kötet régebbi munkái – a rendszerváltás előtt sem tett lakatot a szájára, írás közben sohasem lépett közbe az öncenzúra. „Nem az önkényt kívánjuk decentralizálni” – mondja például 1986-ban a *Vidék és műveltségben*. A hetvenes, nyolcvanas évek „furcsa kis jégkorszakára” visszagondolva azonban utólag is fontosnak tartja, hogy az „akkor és ott” élők és írók helyzetét „itt és most” megértjük. Ez a Németh László-i belátás talán leginkább a legendás Valóság-szerkesztő Kőrösi József portréjában érzékelhető („Egyszer csak kezdték mondani, hogy ha Valóság, akkor az Kőrösi...” *Harminchárom év a Valóság rabságában*). Mai bátrak figyelmébe ajánlom ezeket a meggondolt mondatokat: „A Valóság... eleitől végig példás következetességgel és okos bátorsággal érvelt a reformfolyamat mellett az időnként igencsak begorombuló reformellenes erők ellenében. Kompromisszumok árán, hiszen különben mehetett volna szamizdatba. (Ahol persze szintén megkötni kényszerült volna – ma már látjuk – megfelelő kompromisszumait.)”

A kötet írásainak számomra egyik legizgalmasabb csomópontja a magyar folyóiratstruktúra, s azon belül is elsősorban a vidéken megjelenő országos folyóiratok ügye. Hogy ezek a lapok színvonalban semmivel sem állnak hátrább fővárosi testvéreiknél, sőt, olykor kezdeményezőbbek, régóta tudja és tudatosítja Vekerdi László. „A vidéki folyóiratok nélkül óhatatlanul trombotizálna az ország szellemi vérkeringésének amúgy sem túlságosan gazdag érhálózata” – írja a *Vidéki reneszánsz és a folyóiratokban*, 1987-ben. Ezek a lapok szálltak szembe a „kentaurozált téglafal” tiltásaival, szamizdatfunkciót tölthettek be, sokféleségük valóban a pluralizmust szolgálta, lehetőséget adva a legkülönbözőbb törekvéseknek. Talán ezért lehettek a sokszínűség tanuló-műhelyei. (*Az Új Forrás 2x10 esztendeje*) Talán ezért képesek ma is – teszem hozzá – a kortárs irodalom majdnem teljes színképét lefedni.

Vekerdi László könyvéből akár a folyóirat szerkesztés breviáriuma is összeállítható. A magába zárkozó önteltség és nagyképűség persze aligha tud mit kezdeni az ilyen és efféle eszmefuttatásokkal: „...a folyóiratszám a maga egészében akár »jelként« is tekinthető: egy »jelölő-jelölt« szerkezet »vehikulumaként« relevánsan »interpretálható«, azaz az olvasó összhangba tudja hozni a folyóiratszám egész formai és szemantikai felépítését a világ (fragmentum) neki elfogadható képével. Ami természetesen eleve az elfogadható képek (elfogadandó) sokféleségét feltételezi: az interpretáció értelemszerűen választás a világ (töredék) elfogadható képei között, mérlegelés és kritika, a szkepszis és a fenntartás eszköze, az értelem inherens függetlenségének funkcionálása és megnyilvánulása. Éppen ezért a szótértés (nem az egyetértés!) feltétele.” A Petőfi S. Jánosék szövegtani tanulmányából mint mottóból kiinduló fejtegetés a folyóiratokat a változatlanul legvonzóbb szellemi találkahelyekként mutatja be. „... a folyóiratban lehet alkalmazmatán belátni, hogy nincsen végérvényes szöveg. A szöveg az eszenciálisan sokféle interpretálhatóság révén maga a lényegi végérvénytelenség és éppen ez a kontingencia érvényességének legfőbb garanciája. És a folyóiratszerkesztés alkímiájában

meglehet épp ezt a quinta esentiát kell – kellene – megtalálni” - írja Vekerdi László a *Baka István és a Tisztatáj*ban. A *Montázs a második Korunkból* meg azt fogalmazza meg, hogy a jó folyóiratnak szüntelenül meg kell újulnia, nem kulloghat a megváltozott körülmények után, elébük kell mennie. Ha a havilap „valóságos igényeket elégít ki s valóságos kérdéseket keres, akkor szükségképpen roppant érzékeny rendszer, s ez az érzékenység nemcsak az észlelő-készségben nyilvánul meg, hanem igen könnyen károsítható is a rendszer miatt. A Horthy-korszakban meg is haltak mind, alig néhány év virágzás után, a jó folyóiratok. E nélkül az érzékenység nélkül azonban nem érdemes folyóiratnak lenni.” (*A harmadik Valóság*) Aztán meggondolandó az is, amit Vekerdi László a folyóiratról mint önálló irodalmi műfajról mond. A folyamatukban olvasható, egymást folytató és gazdagító lapszámok sohasem hasonlíthatnak a másik folyóirat produkciójára. E sorok írója nem titkolja, hogy amit Vekerdi László a szerkesztői stílusról, lap és lapcsináló végzetes fogságáról ír, bizony szíven ütötte. A stílus – mondja Vekerdi – „annál inkább meglátszik a lapon, minél inkább rabul ejti a szerkesztőt, akit azonban ekkor már – talán magának is észrevétlenül – formálni fog a folyóirat, minél inkább köti, annál inkább.”

Ahogy Vekerdi László számára nincs különbség fővárosi és vidéken megjelenő folyóirat között, úgy a műveltségben, művelődésben sem lát eltérést. „Műveltség tekintetében tehát nincs vidéki Magyarország, csak provincializmus, ez viszont egyformán jól tenyészhet fővárosban és vidéken.” (*Vidék és műveltség*) Sőt, Vekerdi László odáig is elmegegy, hogy a Németh László-i magyar műhely-gondolat igazi megvalósítási terepét – Illyés számtalan megnyilatkozásával egybecsengően – a vidékben látja. Másik fontos eleme Vekerdi László értékrendjének a műhelyteremtés, az azonos gondolkodású, ám a másféleségek ütközésének szabad játékában is gyönyörködő emberek szövetsége. Manapság, az ország fájdalmasan gyors elhülyülésének idején sokan talán meg sem értik, hogy itt nem érdekszövetségről van szó. A „megkapaszkodni próbáló magyar szellemi élet apró kicsi körökbe tudott csak úgy-ahogy szabadon lélegezni, s ezek kizárólag személyeken keresztül kapcsolódtak egymáshoz, ám ez a kapcsolat – mihelyt oldódott az országra nehezedő szigor – egyre gyakoribb lett, természetes és szívélyes.” Aztán meditálhatunk azon, hogy a kilencvenes években ez a kapcsolat miért lett egyre inkább nem természetes és barátságatlan. Hasonló rejtély a kétféle kód (csak irodalmi cselekvés és feladatvállalás) szétválasztása, mellyel Vekerdi László végképp nem tud kiküldni. A *Baka István és a Tisztatáj* az utóbbi évtizedek sikeres műhelyteremtő vállalkozásainak titkát a különféle megközelítési módok lehetőségében látja, no meg az erkölcsi tartásban. Abban a hitben, hogy a jót, ha nem is teljes mértékben, tanítani lehet. Bizonyos feltételek mellett és nem mindenki számára ugyanabban a mértékben; a jó tudása a mindennapi életben, a művészetben, tudományban elsajátítható. Mindez persze egyáltalán nem felhőtlen optimizmus, hiszen Vekerdi László (különösen az utóbbi időben) egyre gyakrabban tapasztalja az emberi és társadalmi lét romboló, kiszámíthatatlan, démoni elemeit. Ez a könyv azonban meg is erősít egyúttal. Hogy a látszat ellenére mégiscsak reanimálható az a bizonyos közértelmesség.

Olsvsz Sándor